

Игор Вуковић

ПРИМЕНА ТЕОРИЈЕ ЕКВИВАЛЕНЦИЈЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ – ПОЈЕДИНА ПИТАЊА

*У чланку се обрађују поједина питања теорије еквиваленције као најзначајније теорије узрочности у континенталном кривичном праву данас. Као полазиште, у теорији еквиваленције тврди се да сви услови последице који се не могу мисаоно изузети, а да сама последица не наступи, јесу еквивалентни и да сходно томе сваки од тих услова јесте услов односне последице (тзв. *Conditio sine qua non*). Аутор разматра хипотетички, кумулативни и алтернативни каузалитет и друге форме од значаја за примену теорије.*

Кључне речи: *Узрочност. – Теорија еквиваленције. – Хипотетички каузалитет. – Алтернативни каузалитет. – Кумулативни каузалитет.*

У законским описима последичних кривичних дела захтева се, осим радње учиниоца, наступање и какве законом одређене последице на објекту радње. Како законски описи само појединих кривичних дела познају последицу као своје законско обележје, узрочна веза између радње и такве последице, односно узрочност у кривичноправном смислу уопште, представља категорију која се, како у научној систематици, тако и у разматрању конкретног случаја, испитује у оквиру елемента предвиђености у закону, пре разматрања противправности и кривице. Ово испитивање врши се утврђивањем да ли је у спољном свету конкретно наступила последица према *времену, простору и начину*, узрочно повезана са радњом учиниоца. Основ овог утврђивања налази се у емпиријској спознаји деловања природних закона.¹ Треба, међутим, имати у виду да се

---

¹ Шта је каузалитет – људском сазнању није доступно. „Када лице А успе лицу Б у пиће цијановодичну киселину, након чијег узимања Б умре, нама само животно искуство говори да је смрт лица Б проузрокована дејством цијановодичне киселине. Јер, ми знамо да су до сада сви људи који су унели одређену количину цијановодичне киселине умрли. Због чега је то тако, за нас остаје тајна. Хемичар би, додуше, могао да нам објасни да су контактом слузокоже лица Б и отрова у његовом метаболизму отпочели одређени процеси који су довели до смрти. Али и

каузалитет по свом значењу у кривичном праву разликује од филозофских корена, с обзиром на то да представља основ кривичне одговорности. Узрочност се не посматра кроз збир свих услова последице – узрок последице је сваки поједини услов, иако је до посматраног исхода дошло њиховим заједничким дејством.²

У српском кривичном праву, слично многим другим континенталним кривичноправним системима, каузалним се сматра онај услов (кривичноправна радња) без чијег постојања не би дошло до наступања конкретне последице – који дакле представља *condicio sine qua non* њеног наступања.³ Прецизније, у својој изворној формули коју је аустријски процесуалиста Глазер (Glaser) обликовао још средином 19. века, а даље разрадио Бури (von Buri) – *каузалан је сваки услов који се не може пренебрегнути, а да последица не отпадне*. Сви услови без којих не би дошло до наступања одређене последице сматрају се једнако каузалним за њено наступање, без обзира на њихов значај или удаљеност од испитиване последице. Ова теорија се због еквивалентности свих услова који су допринели наступању последице и назива теоријом еквиваленције или теоријом услова (лат. *aequus* – једнак; *valere* – вредети). У примени *condicio*-формула подразумева поступак својеврсне хипотетичке мисаоне елиминације: замишљамо да ли би до последице дошло са и без услова чију каузалност испитујемо. Радњу учиниоца као посматрани услов изузимамо из каузалног ланца и претпостављамо да ли би последица наступила да радње није ни било. Уколико бисмо хипотетичким изузимањем радње закључили да би последица и без ње наступила, посматрану радњу не бисмо сматрали њеним узроком. Обрнуто, уколико би поступак показао да до последице, да радње нема, не би ни дошло – радња би за последицу била каузална и према *condicio*-формули представљала би њен узрок. Сликвито речено, у овом последњем случају учиниоцу бисмо се обратили речима: „Да ово ниси урадио, оно се не би ни догодило“.⁴ На тај начин се формира својеврстан *regressus ad infinitum*, један непрекидан и бесконачан каузални ланац

ове оцене заснивају се са своје стране на искуственим знањима. О ‘бићу’ каузалних процеса – оне ништа не говоре“ (Gropp, Walter: *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, друго издање, Springer-Verlag, Berlin – Heidelberg – New York, 2001, стр. 136–137).

2 Roxin, Claus: *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre*, треће издање, С. Н. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1997, стр. 294.

3 Вид. Срзентић, Никола (редактор) и други: *Коментар Кривичног закона Социјалистичке Федеративне Републике Југославије*, треће издање, Савремена администрација, Београд, 1986, стр. 48; Стојановић, Зоран: *Коментар Кривичног законика, Службени гласник*, Београд, 2006, стр. 61–62.

4 Kühl, Kristian: „*Strafrecht. Allgemeiner Teil*, четврто издање, Verlag Franz Vahlen, München, 2002, стр. 26.

у којем карике чини велики број радњи, временски различито удаљених од посматраног исхода.

Први приговор теорији еквиваленције происходи из самог поступка утврђивања узрочности који примена *condicio*-формуле подразумева. Иако су појаве међу собом реално повезане у нужном временском следу, без емпиријског доказа материјалне везе у праву није могуће тврдити постојање каузалне везе између какве људске радње и њеног претпостављеног дејства. У ствари, ми у утврђивању шта је произвело посматрану последицу полазимо од самог тог резултата. Већ познајући да је радња А проузроковала ефекат Б, ову закономерност само хоћемо логичким исказима и да потврдимо.⁵ Ту, дакле, мисаони процес за своју претпоставку има оно што тек треба утврдити. Односно, *condicio*-формула може у најбољем случају само да констатује већ видљиву узрочну везу.⁶ У супротном, уколико ми у ствари не знамо како је дошло до последице, никаква формула нам не може помоћи.

Како смо видели, поред радњи непосредно повезаних са последицом, *condicio sine qua non* представљају и врло удаљене радње које већ на први поглед нису подобне за утврђивање евентуалне кривичне одговорности. Радња лица А, које је хицем из пиштоља у неком стану усмртило лице Б, није једини услов без којег смрт не би наступила, иако на узрочност његове радње логично најпре помишљамо; каузално је у смислу теорије еквиваленције и зачеће лица А од стране његових родитеља (и сличне радње свих његових предака све до Адама и Еве, односно мајмунâ), или нпр. пројектовање и изградња објекта у којем је до убиства дошло. Све су то услови без којих последица не би наступила. На плану примене теорије еквиваленције не чини се квалитативно разликовање појединих услова. Сви услови, како последици блиски, тако и од ње удаљени, јесу еквивалентни и за њен настанак једнако заслужни. У конкретном утврђивању кривичне одговорности за насталу последицу, међутим, такви далеки услови неће бити предмет кривичноправне анализе. Први коректив представљаће у том смислу законски опис кривичног дела и сама радња извршења. Тако, највећи број таквих удаљених радњи неће моћи да се подведе под нпр. „одузимање туђе покретне ствари“ у крађи (чл. 203 КЗ).⁷ Или, у нашем првом при-

5 Не споримо изванредну важност логике у праву. Напротив, примена теорије еквиваленције управо потврђује значај логике за правничко образовање.

6 У том смислу формула Енгиша (Engisch) о тзв. „закону сходном услову“ заслужује предност (вид. напомену бр. 38).

7 И овде би услов без којег не би било последице представљала, рецимо, производња ствари која је предмет крађе. Да ствар није направљена, касније не би

меру, ни најекстензивније тумачење „лишења живота“ не може под ову последично одређену радњу да подведе зачеће које по својој суштини представља нешто управо супротно (стварање живота).

Радња кривичног дела представља коректив у још једном смислу. На круг услова посматране последице значајно утиче заступани концепт кривичноправне радње. Тако Велцлово (Welzel) фи-⁸нално учење уноси умишљајно проузроковање већ у појам радње,⁸ те некакво касније вредносно и субјективно необојено испитивање каузалности (што теорија еквиваленције као теорија једнакости свих услова подразумева) нема уобичајену важност. Социјално учење о радњи искључује из испитивања каузалности оне радње које нису социјално значајне,⁹ док један део персоналних теорија своди нормативно вредновање искључиво на оне радње које омогућавају управљање каузалним током.¹⁰ Слична сужавања налазимо, уосталом, и у српској теорији кривичног права.¹¹ Ипак, такво мишљење у нашој теорији представља изузетак. Највећи број наших аутора усваја натуралистички класичан појам радње који радњу лишавало било каквих нормативних садржаја (радња као вољни телесни покрет). И сама узрочност у овом дискурсу своди се у основи на примену вредносно неутралне теорије еквиваленције, док се ширина услова добијених њеном применом хоће сузити на плану противправности и нарочито кривице. Тако, уколико лице А повреди незнатно лице Б, не знајући да је реч о хемофиличару, услед чега дође до искрвављења и напослетку смрти лица Б, питање кривичне одговорности лица А за нежељену последицу може се свести на питање објективне могућности учиниоца да предвиди такву последицу и каузални ток. Иако сужавање могућих узрока кривични суд у крајњем

била ни украдена. Међутим, производња ствари никако не представља одузимање у смислу овог обележја код крађе.

8 „Код умишљајних деликата је за биће дела релевантна само умишљајем управљена каузална веза“ (Welzel, Hans: *Das Deutsche Strafrecht. Eine systematische Darstellung*, једанаесто издање, Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1969, стр. 45).

9 „Радња је социјално значајно људско понашање“ (Jescheck, Hans-Heinrich/Weigend, Thomas: *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*, пето издање, Duncker & Humblot, Berlin, 1996, стр. 223).

10 Тако је, примера ради, персонално учење Артура Кауфмана (Arthur Kaufmann). Персонално учење Роксина о радњи (радња као „испољавање личности“), пак, вредносно је необојено (Roxin, Claus: *op. cit.*, стр. 202. и даље).

11 Тако Стојановићево социјално-персонално одређење радње има за исход искључење социјално-адекватних понашања већ на нивоу радње, иако би се искључење кривичне одговорности могло спровести и на неком каснијем ступњу (каузалитета, дозвољеног ризика као основа искључења противправности или кривице). Вид. Стојановић, Зоран: *Кривично право. Општи део*, дванаесто издање, Правна књига, Београд, 2006, стр. 107–108.

случају може да учини и на плану кривице – у упоредноправној литератури и пракси примењују се и учење о адекватној узрочности, теорија релевантности и објективно урачунавање.¹² Сва ова схватања покушала су већ на терену објективног бића, путем нормативних вредновања да сузе круг могућих услова који би се сходно *condicio sine qua non* формули сматрала каузом. Тиме се задатак теорије еквиваленције своди на постављање релативно широких оквира у којима ће се издвојити оне чињенице од значаја за правно вредновање, док ће се кривична одговорност и евентуално сужавање вршити путем урачунавања последице у објективно биће, или на плану испитивања умишљаја и нехата.¹³

ХИПОТЕТИЧКИ КАУЗАЛИТЕТ

У примени *condicio*-формуле код кривичних дела чињења, није допуштено искључење каузалне везе на основу хипотетичког каузалног ланца (тзв. „резервног узрока“).¹⁴ Замислимо да лице А ножем лиши живота лице Б приликом укрцавања у авион, који се нешто касније приликом полетања сруши, при чему сви путници погину. Уколико бисмо у овом случају, у испитивању каузалности радње лица А, а узевши у обзир каснију авионску несрећу, поставили питање да ли би смрт несрећеног путника наступила да није избоден ножем – дошли бисмо до закључка да би до смрти дошло и да радње лица А нема; испада да радња лица А није узрок смрти лица Б, иако је искуствено управо његова радња, као најнепосредније повезана са последицом, произвела смрт. Испитивање узрочности искључује стога разматрање хипотетичке каузалне везе, чак и у случају када, као у наведеном примеру, постоји изузетно велика вероватноћа да би лице Б погинуло у каснијој авионској несрећи.¹⁵ Хипотетични услов се искључује јер у конкретном каузалном ланцу

---

12 Објективно урачунавање подразумева да се постојање узрочне везе између радње и последице код последичних кривичних дела испитује двостепено: на првом степену применом теорије еквиваленције испитујемо да ли радња учиниоца представља узрок наступања последице; на другом степену се утврђује да ли последица може објективно да се припише учиниоцу као његово дело.

13 Jescheck, Hans-Heinrich/ Weigend, Thomas: *op. cit.*, стр. 284.

14 Вид. нпр. Wessels, Johannes/ Beulke, Werner: *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, тридесет друго издање, C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 2002, стр. 53.

15 Слични примери: убиство лица на уласку у возило у које је други поставио експлозивну нараву која би највероватније довела до смрти; убиство лица осуђеног на смртну казну непосредно пре њеног извршења, од стране неког члана породице оштећеног који присуствује извршењу.

није стварно деловао.¹⁶ Уосталом, такав закључак би се могао извести и из саме *condicio sine qua non* формуле, с обзиром на то да поједини аутори говоре о „отпадању конкретне последице“, односно ненаступању последице у њеном конкретном садржају.¹⁷ Ова допуна формуле је оправдана, те свака модификација последице према времену, месту или начину представља њен услов. Дакле, *каузалан је сваки услов који се не може пренебрегнути, а да последица у свом конкретном садржају не отпадне*. Тако би, у случају да А лиши живота смртно болесно лице Б, скраћење живота задовољило услов каузалности, иако би смрт и иначе наступила – већ је само убрзавање наступања смрти довољно за постојање узрочне везе. У супротном, због смртности човека морали бисмо одрећи постојање узрочне везе у сваком случају проузроковања његове смрти. Правилна примена *condicio*-формуле не подразумева дакле питање да ли би смрт лица Б уопште (на било какав начин) наступила.¹⁸ Пошто у нашем примеру смрт од убода ножем није исто што и смрт у авионској несрећи, те лице Б без радње лица А не би у том тренутку на такав начин умрло – каузалност радње лица А не доводи се у питање. Хипотетички услови се само изузетно узимају у обзир у испитивању узрочности: у случају радњи које спречавају каузални ток чијим би реализовањем наступање последице било избегнуто,¹⁹ као и код неправих кривичних дела нечињења.²⁰

ПРЕКИД КАУЗАЛИТЕТА И ТЗВ. ЗАБРАНА РЕГРЕСА

Пошто узрочност представља испитивање објективне везе и искључује утврђивање субјективне усмерености према таквом исходу – узрочност раније људске радње као делујућег услова не би требало да буде негирана евентуалним каснијим умишљајним, нехатним или случајним уплитањем трећих лица, наступањем неоче-

16 Догађај „авионске несреће“ заиста се одиграо, али након окончања каузалног ланца који испитујемо. Утврђивање каузалности не трпи нагађање шта је све могло даље да се догоди да до радње убадања ножем није дошло. Можда би, примера ради, неки незнатно каснији телефонски позив одвратио путника од замишљеног путовања, па до његове „скоро извесне“ смрти у авионској несрећи ипак не би дошло.

17 Вид. нпр. Roxin, Claus: *op. cit.*, стр. 302.

18 Wessels, Johannes/ Beulke, Werner: *op. cit.*, стр. 53–54.

19 Тако, уколико нпр. А спречи Б да из воде спаси дављеника Ц, радња лица А каузална је за наступање смрти лица Ц ако бисмо утврдили да би лице Б са великом вероватноћом (која се граничи са извесношћу) избавило лице Ц.

20 Вид. Стојановић, Зоран: *op. cit.*, стр. 118–119.

киваних природних догађаја или радњама самог пасивног субјекта.²¹ Тако, ако би А ножем повредио Б, али смрт наступи зато што је: на путу до болнице дошло до саобраћајне несреће, у болници лице Б усмртила душевно растројена болничарка Ц, лекар Д грубо погрешно током операционог захвата, у болници дошло до пожара, сâмо лице Б, сматрајући себе познаваоцем народне медицине, премазало рану каквим биљним препаратом услед чега дође до тешке инфекције и напослетку смрти – у сваком од наведених случајева радња лица А остаје каузална.²² Разуме се, то не значи да ће се последица и приписати субјекту који је носилац такве једне раније радње. Одговарајуће сужавање кривичне одговорности може да се учини било на плану објективног урачунавања, било на плану субјективног урачунавања (кривице).

У пренесеном смислу, до прекида каузалног ланца долази само уколико непосредном применом формуле у конкретном случају дођемо до закључка да је посматрани услов „претекнут“ (надвладан, надмашен) деловањем неког каснијег услова.²³ Тада се у правом смислу речи и не ради о прекиду, већ у ствари нека каснија радња заснива један потпуно нови каузални ланац са којим раније радње према *condicio*-формули не стоје ни у каквој вези. Тако, ако лице А стави споределујући отров лицу Б у пиће да би га лишило живота,

21 „Узрочност као објективна веза између радње човека и последице постоји у кривичноправном смислу не само онда кад инкриминисана радња представља непосредан услов забрањене последице, већ и у случају кад је ова радња заједно са радњом других лица или условима друге врсте допринела наступању забрањене последице тако да се појављује као њен узрок“ (вид. решење Врховног суда Југославије Кж-36/68 од 17. јуна 1969. године, у: *Збирка судских одлука*, Службени лист СФРЈ, Београд, бр. 3/1969, стр. 134).

22 Насупрот томе, у нашој судској пракси појам прекида узрочне везе по правилу се погрешно везивао за деловање каснијих услова. Тако у образложењу једне судске одлуке налазимо следеће: „Да је до смрти дошло уплитањем неког новог стварног узрока (нпр. радњом неког трећег лица или услед више силе), који би узрок самосталним дјеловањем и мимо нанесене повреде довео до смрти, онда би се могло узети да је дошло до прекида узрочне везе између радње оптуженог и посљедице која је наступила“ (вид. пресуду Врховног суда БиХ Кж 880/79 од 12. децембра 1979. године, у: *Збирка судских одлука*, бр. 4/1979, стр. 88). У случају какве више силе или одговорне радње трећег лица, не ради се о прекиду каузалитета, већ о прекиду урачунавања последице у објективно биће дела.

23 Поједини аутори говоре о тзв. прекинутом каузалитету (вид. нпр. Gropp, Walter: *op. cit.*, стр. 139, код којег је претекнути каузалитет само једна његова подврста), иако назив није најприкладнији, с обзиром на то да каузалитет управо не може бити прекинут – он или постоји или не постоји. О „претекнутом“ каузалитету говоре нпр. Baumann, Jürgen/ Weber, Ulrich/ Mitsch, Wolfgang: *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, једанаесто издање, Verlag Ernst und Werner Gieseking, Bielefeld, 2003, стр. 239. Роксин и Кил равноправно користе оба назива (вид. Roxin, Claus: *op. cit.*, стр. 305; Kühl, Kristian: *op. cit.*, стр. 32).

које овај након тога испије, али наиђе лице В које пиштољем усмрти лице Б – доследном применом *condicio sine qua non* формуле долази се до закључка да радња лица А више не представља услов последице.²⁴ Радња лица Б не може се изузети из анализе, с обзиром на то да не представља хипотетички, већ стварно делујући услов. Ово је једина ситуација када се у једном ширем смислу може говорити о прекиду каузалитета.

Не долази до прекида узрочне везе уколико између радње учиниоца и последице наступи умишљајна радња другог лица. Да се у овом случају ради о својеврсном прекидању каузалног ланца, тврдило је учење о тзв. *забрани регреса*, које је нарочито заступала старија теорија кривичног права. Према овом схватању, забрањено је повратно узимање у обзир услова који временски претходе умишљајном деликту – узрочност се прекида умишљајним делом другог. Неприхватљивост овог схватања произлази већ из основног захтева *condicio*-формуле да се у сферу анализе укључе сви услови без којих до последице не би дошло, без обзира на субјективни однос свих учесника у ланцу. Нормативна вредновања и анализа субјективних садржаја неће се наравно моћи избећи на плану објективног урачунавања или кривице, али на терену примене теорије еквиваленције до таквог сужавања не треба да дође.

КУМУЛАТИВНИ КАУЗАЛИТЕТ

Како смо видели, наступању одговарајуће кривичноправне последице доприноси по правилу већи број услова. Теорија еквиваленције, као уосталом и сам природно-научни појам узрочности, подразумевају свакад својеврсну кумулацију услова.²⁵ Под кумулативном узрочношћу у ужем смислу, међутим, сматра се садејствовање више независних услова у остварењу последице, при чему сваки поједини услов није довољан да самостално проузрокује односну последицу; последица наступа тек кумулативним дејством свих

---

24 Поставља се питање да ли би смрт лица Б као посматрани исход наступила и без радње лица А (сипања отрова у пиће). Пошто је до смрти дошло и без радње лица А – његова радња није *condicio sine qua non* наступања смрти, лице А одговара само за покушај убиства. Каузалност радње лица А би, међутим, и даље постојала, ако би нпр. услед почетка деловања отрова лице Б било толико ослабљено да оде код комшије по помоћ, али га на путу до комшије В лиши живота. Да лице А није дало отров, Б не би ни био у том тренутку на том месту, те његова радња остаје каузална.

25 Jakobs, Günther: *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Die Grundlagen und die Zu rechnungslehre*, друго издање, Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1993, стр. 192.

садејствујућих услова. Истовремено, квантитативна „недовољност“ појединог услова представља ситуациону околност и није резултат каквог претходног договора учинилаца јер би се у том случају радило о саизвршилаштву. Тада би се последица сматрала њиховим заједничким резултатом и, сходно томе, урачунала свим учесницима. Дакле, кумулативност у овом случају подразумева испитивање више независних, самостално неподобних кауза, које у свом збиру производе хотећу последицу. Узмимо школски пример кумулативне узрочности: лица А и Б су независно једно од другог дала лицу Ц по дозу отрова које појединачно нису довољне да наступи смрт лица Ц, али је њиховим заједничким деловањем до његове смрти ипак дошло. Обе радње су према *condicio sine qua non* формули без сумње каузалне, јер се свака од њих не може појединачно изузети, а да смрт лица Ц не отпадне.

Кумулативни каузалитет постоји и при већинском одлучивању у колективним телима код којих гласање и уопште одлучивање нису заштићени материјалноправним институтом индемнитета.²⁶ Тако, ако примера ради, судије или судије поротници у поступку доношења какве незаконите одлуке у кривичном поступку током већања и одлучивања гласањем, независно један од другог и без заједничког плана, обезбеде већину гласова чланова већа (чл. 155 ст. 1 ЗКП) – свака поједина радња гласања је каузална у смислу теорије еквиваленције.²⁷ И у овом примеру радња појединог члана судског већа није довољна да обезбеди потребну већину, већ се последица остварује њиховим кумулативним садејством. Случајеви кумулативног каузалитета могући су и код кривичних дела против животне средине где до повреде или угрожавања објекта заштите често долази кумулирањем ефеката појединачних загађивача.

Даље решавање кривичне одговорности учинилаца зависи од тога да ли се вредновање врши већ на нивоу објективног бића (путем тзв. објективног урачунавања), или тек на плану кривице (кроз субјективно урачунавање), што зависи од прихваћеног научног система, судске праксе и низа других околности. Иако таква анализа не представља предмет нашег рада, интересантно је приметити да случајеви кумулативне узрочности, премда не представљају проблем на плану испитивања примене *condicio*-формуле, по правилу не доводе до урачунавања саме последице. Наступање радње лица Б (у нашем првом примеру) приликом испитивања кривичне одговорности лица А (и обрнуто) представља неуобичајену околност на чије

²⁶ Вид. нпр. чл. 77 ст. 2 Устава Републике Србије.

²⁷ Вид. кривично дело кршења закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика (чл. 360 Кривичног законика Србије).

наступање се по правилу не може рачунати, односно која се са становишта кривице не може предвидети, што за исход има кажњавање лица А и Б само за (неподобан) покушај. Иако смо закључили да наша судска пракса врши корекцију резултата теорије еквиваленције тек на плану кривице (што би у овом случају негирали с обзиром на неиспуњен захтев дужности и могућности предвиђања таквог исхода и евентуалну заблуду о узрочној вези), догађај је могуће нормативно вредновати и са становишта теорије адекватне узрочности.²⁸ Пошто објективно-накнадна оцена указује да непристрасни посматрач у социјалној позицији учиниоца, с обзиром на недовољност количине употребљеног отрова, не би могао да предвиди наступање смрти – ова последица представља резултат случаја, а не радњи учинилаца и има за исход њихово кажњавање за покушај.²⁹ Необичност догађаја, како видимо, не негира каузалност односних радњи по себи. Атипичност каузалног тока одражава се на сферу његовог нормативног вредновања.³⁰ Сличан закључак извели бисмо и применом принципа објективног урачунавања, који полазе од две претпоставке: учинилац својом радњом мора да створи или повећа опасност за наступање конкретне последице; односна последица мора да представља непосредну реализацију управо опасности настале радњом учиниоца.³¹ Пошто последица у наведеном примеру не представља реали-

28 Да би према учењу о адекватној узрочности радња представљала узрок последице, потребно је да је последица адекватна – искуствено подобна да је произведе. Основ овог схватања налази се у идеји да кривичноправна норма хоће да предугреде упуштање само у оне правно неприхватљиве ризике који за исход имају наступање последица у којима се управо ти (а не неки други) ризици остварују (вид. Jescheck, Hans-Heinrich/ Weigend, Thomas: *op. cit.*, стр. 285). Да би се последица учиниоцу могла урачунати, непходно је да према критеријуму вероватноће његово понашање буде адекватно насталој последици. С обзиром на то да је овај критеријум неодређен, формула адекватности је у кривичном праву подобна да искључи урачунавање само крајње атипичних и мало вероватних каузалних токова, те се и формулише у негативном облику – учиниоцу се посматрана последица не може урачунати уколико изгледа невероватно да радња за собом повлачи њено наступање. Отуда теорија адекватне узрочности представља крајње ограничен коректив резултата теорије еквиваленције.

29 Wessels, Johannes/ Beulke, Werner: *op. cit.*, стр. 67.

30 Како смо видели, под атипичним каузалним током подразумевају се они случајеви код којих последица не наступа као резултат уобичајеног тока ствари и општег животног искуства.

31 Објективно урачунавање претпоставља да се радњом учиниоца у последици остварила опасност која представља непосредну реализацију недозвољеног ризика насталог његовом радњом. Отуда се последица објективно не урачунава уколико није непосредно произашла из опасности створене учиниоцем радњом, већ се с њом налази у случајној вези. Тако, примера ради – уколико лице А, хотећи да лиши живота лице Б, овога тешко телесно повреди, те Б буде превезен у болницу у којој страда од пожара – поставља се питање да ли је радња лица А на правно

зацију ризика појединачне радње већ њиховог заједничког независног и неочекиваног садејства, то је наступање радње лица Б битно одступање од претпостављеног каузалног тока.³² Отуда се ова последица учиниоцима такође не би објективно ни урачунала.

АЛТЕРНАТИВНИ КАУЗАЛИТЕТ³³

За разлику од кумулативне узрочности, у којој примена *condicio*-формуле не представља посебан проблем, тешкоће у примени задаје тзв. алтернативна узрочност. Код алтернативне узрочности ради се о истовременом независном деловању више услова од којих је сваки подобан да самостално произведе посматрану последицу.³⁴ У нашем школском примеру са давањем отрова, то би био случај да лица А и Б истовремено и независно једно од другог дају лицу Ц по дозу отрова,³⁵ при чему је свака доза довољно јака да самостално доведе до смрти. Испитивање *condicio*-формуле у свом основном облику даје проблематичне резултате. Да лице А није дало своју

релевантан начин повећала опасност наступања смрти од пожара. Пошто боравак у болници не представља релевантну опасност – објективно урачунавање морало би се негирати, лице А би одговарало само за покушај убиства. Другачије је наравно, ако наступање последице представља адекватно реализовање само опасности створене учиниоцима радњом, нпр. ако је до смрти дошло услед инфекције ране или ако се повређено лице у несвести угушило повраћањем.

32 *Ibid.*

33 У делу литературе алтернативни каузалитет назива се двоструки (вид. нпр. Baumann, Jürgen/ Weber, Ulrich/ Mitsch, Wolfgang: *op. cit.*, стр. 242; Jakobs, Günther: *op. cit.*, стр. 192; Kühl, Kristian: *op. cit.*, стр. 31), односно вишеструки каузалитет (Wessels, Johannes/ Beulke, Werner: *op. cit.*, стр. 52).

34 И овде важи исти захтев да је реч о независном деловању учинилаца, јер би се у супротном радило о саизвршиоцима којима би се последица зарачунала као заједнички резултат.

35 Радње морају бити истовремене зато што би у супротном случају, уколико би једна радња претходила другој, прва радња била узрок смрти јер је она смрт заиста и произвела. Каснија радња која због каснијег наступања није стварно деловала, представљала би у том случају хипотетички услов, чије деловање се у примени *condicio*-формуле не узима у обзир. Проблем, међутим, настаје уколико се не може доказати који је од неистовремених услова заиста произвео последицу. Тако, ако два лица независно једно од другог испале по један смртоносни хитац (један нпр. у срце, а други у главу) непосредно једно за другим, потребно је утврдити који је хитац наступио први и проузроковао смрт. Уколико се то не може доказати – каузалитет се и у погледу лица А и у погледу лица Б *in dubio pro reo* не може потврдити, те обојица одговарају само за покушај. Ово, међутим, није проблем каузалитета, већ доказивања (вид. Triffterer, Otto: *Österreichisches Strafrecht, Allgemeiner Teil*, друго издање, Springer-Verlag, Wien – New York, 1994, стр. 132; Jakobs, Günther: *op. cit.*, стр. 192).

дозу отрова, до наступања смрти лица Ц би ипак дошло, из чега би се морао извући закључак да његова радња није каузална за наступање смрти. Сличан закључак бисмо морали да изведемо и у погледу радње лица Б, с обзиром на истовремено постојање смртносне радње лица А, која не представља хипотетичку већ стварну каузу. Испада, дакле, да лица А и Б и поред предузетих самостално подобних радњи и настале смрти лица Ц, одговарају само за покушај, иако су свој циљ остварили. Стога највећи број аутора,³⁶ у немогућности да избегне наведену нелогичност, допуњује основни облик формуле – од више услова који се додуше алтернативно, али не и кумулативно могу пренебрегнути, а да последица у свом конкретном садржају не отпадне, сваки од тих услова је за наступање последице каузалан.³⁷ Иако се у делу теорије указује како наведено проширење формуле делом разбија јединствену примену теорије еквиваленције,³⁸ налазимо да је допуна *condicio*-формуле

36 Wessels, Johannes/ Beulke, Werner: *op. cit.*, стр. 52; Baumann, Jürgen/ Weber, Ulrich/ Mitsch, Wolfgang: *op. cit.*, стр. 242; Gropp, Walter: *op. cit.*, стр. 141.

37 Кил примећује да је, бар у наведеном школском примеру, допуњавање формуле можда и непотребно. Јер, уколико се узму у обзир само стварно делујуће количине отрова лица А и Б која су заједнички произвела смрт лица Ц – онда се остатак њихових количина које нису каузално деловале мора сматрати за хипотетички услов чија се каузалност не испитује. Тиме би се овај пример изједначио са случајем кумулативног каузалитета. У том случају, приликом испитивања каузалности радње лица А, закључили бисмо да је његова радња узрок смрти лица Ц, јер се његов део укупне количине отрова који је довео до смрти не може пренебрегнути, а да смрт као последица не отпадне. Исти закључак бисмо извели и у погледу радње лица Б (вид. Kühl, Kristian: *op. cit.*, стр. 32). Међутим, овакав закључак бисмо могли извести само за ситуације код којих се радња може даље разложити на ефективно каузално подобне саставне делове. У случају нпр. два истовремена смртносна пуцња, тако нешто не би било могуће. Међутим, овде би један други аргумент говорио у прилог сувишности наведеног проширивања формуле. Наиме, сходно основној формули, за постојање каузалне везе довољно је да је наступање смрти лица Ц посматраном дозом отрова било незнатно убрзано. То ће у највећем броју замисливих случајева преплитања ефеката одвојених радњи (што је и иначе тешко остварљиво, јер ће се углавном радити о саизвршиоцима) довести до застивања каузалности већ према основном облику *condicio*-формуле.

38 Ово углавном наглашавају заступници формуле о тзв. „закону сходном услову“ (Formel von der gesetzmäßigen Bedingung), која представља више него прихватљиву алтернативу *condicio*-формули. Према овој формули, каузалитет у смислу теорије еквиваленције подразумева одговор на питање да ли за каквом радњом временски следе промене у спољном свету које су према нама познатим природним законима нужно са њом повезане и које представљају последицу сходну бићу дела. Таквом сазнању може да допринесе само стручно мишљење вештака, а не сама *condicio*-формула (вид. Jescheck, Hans-Heinrich/ Weigand, Thomas: *op. cit.*, стр. 283; у изворном облику вид. Engisch, Karl: *Die Kausalität als Merkmal der strafrechtlichen Tatbestände*, Beiträge zur Strafrechtswissenschaft. Neue Folge – свеска бр. 1, Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1931, стр. 21). Ако би хемијска анализа у

сврсисходна. Каузалитет представља правни појам и правни поредак може легитимно да обликује границе каузалности и да по потреби и модификује основну формулу, уколико постоји опасност да би у примени права дошло до извесних, макар теоријских, недоследности.³⁹

Igor Vuković

CERTAIN QUESTIONS ARISING IN THE APPLICATION OF THEORY OF CONDITIONS IN CRIMINAL LAW

Summary

This article deals with certain aspects of the most prominent theory of causation in continental criminal law – the theory of conditions. As its starting point, the theory of conditions takes the proposition that all conditions of a consequence – which cannot be eliminated in thought without eliminating the consequence itself – are equivalent. Consequently, every single condition can be regarded as a cause of the related consequence (so-called *condicio sine qua non*). The author examines hypothetical, cumulative and alternative causation and other forms of significance for the theory application.

Key words: *Causation. – Theory of Conditions. – Hypothetical causation. – Alternative causation. – Cumulative causation.*

примеру са отровом показала да су обе дозе допринеле наступању смрти – обе дозе биле би за довршено убиство каузалне. Отуда, ова формула избегава нелогичност примене *condicio*-формуле на случајеве алтернативног каузалитета, а која се, како поједини аутори сматрају, допуном саме *condicio*-формуле неуспешно решава (у погледу подробније аргументације вид. Roxin, Claus: *op. cit.*, стр. 303).

39 Упор. Baumann, Jürgen/ Weber, Ulrich/ Mitsch, Wolfgang: *op. cit.*, стр. 242.